

**TEMSİLDE ADALET VE YÖNETİMDE İSTİKRAR BAĞLAMINDA 1950 GENEL SEÇİMLERİ ÜZERİNE
BİR DEĞERLENDİRME**
**AN EVALUATION ON THE 1950 GENERAL ELECTION IN THE CONTEXT OF JUSTICE IN
REPRESENTATION AND GOVERNING STABILITY**

Ferhat ATEŞ*
Tuncer UTKAN**

Öz

Çalışmanın temel amacı, Türkiye siyasal hayatında önemli bir yere sahip olan 14 Mayıs 1950 genel seçimlerini, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri çerçevesinde ele alarak değerlendirmektir. Bu çalışmada, temsili demokrasi alanında sıklıkla tartışılan “temsilde adalet ilkesi” ve “yönetimde istikrar ilkesi” açıklandıktan sonra, 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'nin kurulmasıyla başlayan yolculuğun iktidarla neticelendiği 14 Mayıs 1950 genel seçimleri değerlendirilmiş, elde edilen bilgiler yorumlanmış ve günümüz siyasilerinin ve siyasal partilerinin yararlanacağı hayati derecede önemli tecrübeler olduğu sonucuna varılmıştır. Literatür taraması yöntemiyle elde edilen veriler değerlendirildiğinde, 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde uygulanan istikrar odaklı seçim sisteminin ve bu bakış açısının, iki binli yıllarda da devam ettiği görülmektedir. Yönetimde istikrar, bütün iktidarların hedefi olmakla birlikte, salt istikrar odaklı seçim sistemlerinin uzun vadede başarılı olamadığı gerçeği, tecrübeyle sabittir. Temsilde adaletin olmadığı, gerçek anlamda bir istikrardan bahsetmek demokrasilerde olası değildir. Dolayısıyla, seçim sistemleri belirlenirken, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri birlikte ele alınmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Demokrat Parti, Demokrasi, Adalet, İstikrar, Seçim.

Abstract

The main aim of the study is to analyze the general elections, held on 14 May 1950 which occupies an important topical issue in Turkey political life, in framework of justice in representation and of governing stability. After explaining 'principle of justice in representation' and 'principle of governing stability' that typically argued in representational democracy, the journey of Democratic Party, starting with date of foundation of Democratic Party on 7 January 1946, and continued to 14 May 1950, the date of its in power and also a date of a very important general election for Turkish political life, as well, Then the May 14 1950 general election evaluated, obtaining data interpreted and come to conclusion that it has vitally important results from which today's politicians and political parties should benefit. As a result of evaluation of data taken from electoral system that applied to the May 1950 election and data obtained by conducting method of literature review study, stability focused electoral system has been being conducting in 2000's, as well. Although governing stability is a common target for all governmental powers, it has been proven by experience that pure stability focused electoral systems could not be successful in democracies in which there is lack of justice in representation, in long-runs. In real terms, there is not a possibility of ensuring a constant governing stability without justice in representation. Accordingly, determining electoral system should contain both governing stability and justice in representation principles together.

Keywords: Democratic Party, Democracy, Justice, Stability, Choice.

Giriş

Günümüzde, doğrudan demokrasi anlayışı, nüfus yoğunluğu ve coğrafi şartlar gibi pek çok nedenle pratik olarak uygulanamamaktadır. Bu nedenle modern devlet sistemlerinin pek çoğunda temsili demokrasi anlayışı benimsenmiştir. Temsili demokrasinin pek çok ilke ve kuralları vardır. Ancak bunlardan en önemlisi “özgür ve adil seçimler” ilkesidir. Bu ilkelerin önemi ise, toplumların demokrasi kültür dereceleri hakkında birer parametre olarak kullanılabilmesinde yatmaktadır. Temsili demokrasi beraberinde temsili demokrasi fikrine uygun seçim sistemlerini zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda seçmenin iradesini temsilcilerin sandalyelerine dönüştürme mekanizması olarak tanımlanan seçim sistemleri de belli başlı ilke, kural ve amaçlara sahiptir. Seçim sistemlerinin temel amacı, “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerini içinde barındıracak bir parlamentonun oluşmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda seçim sistemleri, heterojen veya homojen bir parlamentonun oluşmasını sağlamak için; adalet ilkesini öne çıkaran “Nispi Temsil Sistemi” ile istikrar ilkesini öne çıkaran “Çoğunluk Seçim Sistemleri” olarak iki başlık altında değerlendirilebilir (Heywood, 2006:337). Ancak hem “Nispi Temsil Sistemi” hem de “Çoğunluk Seçim Sistemi” bileşiminden oluşturulmuş “Karma Seçim Sistemleri” de mevcuttur (Dahl, 2010: 148).

* Öğr. Gör., Aksaray Üniversitesi, Şereflikoçhisar B.C. MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, ferhatates@aksaray.edu.tr

** Öğr. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, MYO, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, tutkan@agri.edu.tr

Demokratik bir siyasal sistemin vazgeçilemez unsuru olan seçimler, yönetenlere, mutlak hâkimiyet sahibi olmadıklarını hatırlatma anlamında, özel bir anlam içermektedir. Rejimin ve siyasa üretim aşamasının temel dinamiklerini oluşturma anlamında seçimler, üzerinde çokça tartışılmayı ve bütün yönleriyle ele alınarak incelenmeyi adeta zorunlu kılmaktadır. Demokratik yönetimler, sorunlarla bir arada yaşamının, onları yönetilebilir hale getirmenin en önemli yollarından biridir. Zira demokratik rejimlerin özünde farklı siyasal grupların, siyasal iktidarı kullananlara karşı dokunulmaz alanlara sahip olmaları yatar. Bu durum, demokratik seçimlerle, her muhalefetin potansiyel bir iktidar olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır. Demokrasi, farklı çıkarlara ve dünya görüşlerine sahip olan insanların, “öteki”nin varlığını ortadan kaldırmadan veya onu “genel irade”ye feda etmeden, bir arada yaşamaları ilkesi üzerine kuruludur. Dolayısıyla demokrasinin var ettiği yönetim biçiminde, taraflar birbirlerini yok edilmesi gereken bir düşman olarak değil, ancak temel bazı esaslarda mutabakata vardıkları siyasal muhalif olarak görmelidirler. Ancak bu temenninin temsili demokrasinin farklı modellerinde ne derece gerçekleştiği tartışılmaktadır (Heywood, 2006:332).

Temsili demokrasi ve seçim sistemleri merkezinde Türkiye Cumhuriyeti döneminde yapılan genel seçimlere bakıldığında; 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943 yılındaki seçimler, iki dereceli ve basit çoğunluk seçim sistemine göre yapılmıştır.¹ 1946, 1950, 1954 ve 1957 yılında yapılan genel seçimlerde ise; iki dereceli çoğunluk seçim sistemi uygulanmıştır. Bu dönemde, çoğunluk seçim sisteminin temsilde adalet ilkesini zedelemesi çokça tartışılmıştır. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbe sonrasında yapılan bütün seçimlerde “Nispi” temsil sisteminin değişik formatlar halinde uygulandığı görülmektedir. Bu minvalde seçimden seçime değişen seçim sistemleri ve uygulama biçimlerinin Türkiye’de pek çok tartışmalara neden olmuştur. Ancak 1995 genel seçimleriyle birlikte uygulanmaya başlayan “%10 Barajlı d’Hondt” seçim sistemi ile tartışmalar daha da yoğunlaşmıştır (Özbudun, 2011:107-120). Bu kısa paragraftan dahi anlaşıldığı üzere, cumhuriyet tarihinden bugüne seçimler ve seçim sistemleri konusunun çokça tartışıldığı ve gelecekte de benzer tartışmaların yaşanacağı söylenebilir.

7 Ocak 1946 tarihinde kurulan Demokrat Parti 1950 genel seçimlerine gelindiğinde yurt genelinde örgütlenmiştir. Halktan aldığı destek her geçen gün artan Demokrat Parti, 1950 genel seçimlerinde kayda değer bir başarı elde ederek 27 yıllık CHP iktidarına son vermiş, ülke yönetimini devralmıştır. 14 Mayıs 1950 genel seçimlerini anlamlı kılan birçok neden vardır. Özellikle 16 Şubat 1950’de TBMM’de kabul edilen seçim yasının önemli olduğunu belirtmek gerekir. Bu yasaya göre genel seçimler; tek dereceli olarak gerçekleştirilecek, gizlilik, eşitlik, serbestlik, bireysellik ilkelerine uygun olacaktır. Gizli oy açık sayım ilkesinin benimsendiği seçimlerde sandık kurullarında siyasal parti temsilcileri bulunacak ve adli denetim söz konusu olacaktır. Bu adımların atılmasında, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Şemsettin Günaltay hükümetinin önemini vurgulamak gerekmektedir.² Seçimlerin güvenliği ve seçim sonuçlarının güvenilirliği konusunda, 1946 yılında yapılan genel seçimlerine emsal teşkil edecek, bir şüphe veya itiraz söz konusu olmamıştır. Ancak seçim sisteminin “liste usulü çoğunluk sistemi” olması sebebiyle temsilde adaletin yönetimde istikrara feda edildiği söylenebilir. Seçimlerin sonucu aynı zamanda Türkiye’de milli şef döneminin de sonu olmuştur (Koçak, 2003: 192-193).

Çalışmanın amacı, 1950 genel seçimleri öncesi ve sonrasıyla ele alınarak özellikle temsilde adalet ve yönetimde istikrar bağlamında değerlendirmek ve çıkan sonuçların bugün yaşanan siyasal meselelere ders olabildiğini ortaya koymaktadır. Bu minvalde 1950’li yıllarda Demokrat Parti’nin iktidara gelmesine olan tahammülsüzlüğün ve aynı şekilde, DP’nin iktidara geldikten sonra, muhalefet olan Cumhuriyet Halk Partisi’ne karşı sert tutumu siyasal uzlaşma kültürünün zayıflığını ortaya koymuştur. Sözün-siyasal uzlaşmanın bittiği yerde, 27 Mayıs Darbesiyle birlikte siyasette “silah” sözü belirleyici olmuştur. Çalışmanın bir diğer amacı, bugün Türkiye’de iktidar ve muhalefet ilişkisindeki siyasal uzlaşma eksikliğine dikkatleri çekmektir.

Çalışma, literatür taraması yapılarak oluşturulmuştur. Literatür taraması yöntemi, herhangi bir konu hakkında akademisyenler, araştırmacılar veya uygulamacılar tarafından ortaya konulmuş bilgilerin, açık, tekrarlanabilir ve sistematik olarak tanımlanması, sentezlenmesi ve değerlendirilmesini kapsamaktadır (Ayşan, 2016:119). Çalışmada, konu ile ilgili doktora tezleri, kitap ve bilimsel dergi niteliğindeki yazılı

¹ Çalışmada kullanılan istatistiki verilerin büyük bir kısmı TÜİK, YSK, TBMM gibi devlet kurumlarının resmi internet sitelerinden bilimsel kriterlere uygun olarak, referans gösterilerek, kullanılmıştır. Alıntı yapılan diğer verilerin ise kaynağı ayrıca belirtilmiştir.

² Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün çok partili siyasal hayata geçiş için ne kadar gönüllü olduğu konusunda çeşitli tartışmalar vardır. Bugün dahi bu tartışmalar çeşitli vesilelerle, bazı siyasiler veya akademik çevrelerce sürdürülmektedir. Bu konuda II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası gelişmelerin etkisiyle zorunlu bir geçiş olarak değerlendiren yazarlar olduğu gibi, İnönü’nün 1950 genel seçimlerine atfen, “bu yenilgi benim en büyük zaferimdir..” söyleminden hareketle, zaten daha önce milli şeflikten gönüllü olarak feragat ederek çok partili siyasal hayatın ve Türk demokrasisinin kurucusu olarak nitelendirenler de vardır. Bu tartışmalar büyük oranda ideolojik sebeplerle yapıldığının altını çizerek, her iki düşüncenin de kısmen doğru kısmen çarpıtıldığını-abartıldığını belirtmek gerekir.

kaynaklar taranmış, sayısal veriler ise resmi sitelerden alınarak bilimsel araştırma teamüllerine uygun bir şekilde referansta bulunulmuştur. Elde edilen veriler yorumlanmış, 1950'li yıllar ve 2000'li yılların siyasi anlamda karşılaştırması yapılarak demokrasi kültürünün önemine değinilmiştir.

Çalışmada, belge tarama yöntemi kullanılarak veriler toplanmıştır. Daha önce üretilmiş olan belge ve kayıtlar inceleyerek bir takım verilerin toplanması, "belgesel tarama" olarak adlandırılmaktadır. Belge tarama, belli bir amaçla, çeşitli kaynakları bulma, okuma, elde edilen bilgileri not alma ve değerlendirme sürecini kapsamaktadır (Ayşan, 2016:116).

Türkiye'de çok partili hayata geçiş ve 14 Mayıs 1950 genel seçimleri üzerine yazılan eserler incelenmiş, seçim süreciyle ilgili veriler resmi kurumların internet sitelerinden alınarak derlenmiş ve yorumlanmıştır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinin temsilde adalet ilkesi aleyhine, yönetimde istikrar ilkesinin ise lehine sonuçlar ürettiği görülmüştür. Seçim sonuçları, TBMM'de görece adil olmayan bir milletvekili dağılımı tablosuna neden olmuştur. Bu durumun 1950'li yıllar boyunca DP ve CHP arasındaki uzlaşma sorununun derinleşmesinin önünü açmıştır. Çalışmada bu bilgiler sayısal verilerle desteklenerek eleştirel siyasi bir analiz yapılacaktır.

1. Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar Bağlamında 14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri

1.1. Temsilde Adalet İlkesi

Seçim sürecinde temsilcilerin seçilmesini sağlayan teknik usul ve esaslara seçim sistemi adı verilmektedir. Seçim sistemleri uygulama alanında çeşitlilik arz etmekle birlikte, hepsinin ortak özelliği; iki temel işleve sahip olmalarıdır. Bunlar; temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri olarak gösterilmektedir. Seçim sistemleri, sonuçları itibarıyla sadece istikrarlı bir yönetimi sağlayarak adalet ilkesini ikinci planda bırakabileceği gibi bazı teknik değişikliklerle tam tersi bir durumu da ortaya çıkarabilmektedir. Ancak bu iki temel ilkenin asgari müşterekte birleşmesini sağlayan seçim sistemi modelleri de mevcuttur (Heywood, 2006: 337).

Seçim sistemleri, siyasi partiler ya da bağımsız adaylar için kullanılan oyları, genellikle yasama meclislerine aynı oranlarda yansıtmaz. Siyasi partilerin bir kısmı seçimde elde ettikleri oy oranlarının üzerinde, bir kısmı ise oy oranlarının altında temsil oranlarına sahip olurlar. Bazı siyasi partiler de, konulan çeşitli barajlara takılarak hiç temsilci çıkaramazlar. Böylece parlamentolarda elde edilen sandalyelerin oranı oy oranından yüksek olduğunda aşkın temsil, düşük olduğunda ise eksik temsil söz konusudur. Ülke ve seçim çevresi barajlarına takılarak hiçbir şekilde temsil olanağı bulamayan siyasi partiler için de yine eksik temsil söz konusudur. Aşkın ya da eksik temsil oranları, temsilde adalet ilkesine öncelik veren seçim sistemlerinde düşük düzeydedir. Yönetimde istikrar ilkesini öne çıkaran seçim sistemlerinde ise bu oranlar büyümektedir (Özbudun, 2011: 89-104).

Seçim ve seçim sistemlerinin bir alt başlığı olarak incelenen "temsilde adalet" kavramı esasen ucu açık bir nitelik arz etmektedir. Dolayısıyla bu kavram çalışmanın amacına uygun olarak; genel seçimler sonucunda parlamentolarda halkın meşru temsilcileri olarak yer alan siyasi partilerin veya parlamenterlerin aldıkları oy oranları ve temsil oranlarının tutarlılık derecesi çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu anlamda temsilde adaletin sağlanması, sadece seçim sistemlerinin pratik bir sonucu değil, ilgili toplumun demokrasi kültürünün en üst derecesini de işaret etmektedir. Zira bu süreç demokrasi tarihiyle paralel ilerlemesi hasebiyle, temsil kudretine sahip iktidarlar ve iktidar adaylarının zorlu mücadelesiyle şekillenmiştir (Heywood, 2006:353), (Çam, 1990: 491).

Seçime katıldıkları halde parlamentoda temsil edilemeyen siyasi partilerin oylarının düzeyi, adaletli temsil açısından önemli bir ölçüt olarak algılanmaktadır. Özellikle ülke barajının yüksek olduğu seçim sistemlerinde barajın altında kalan siyasi partilere oy veren önemli sayıdaki seçmen parlamentoda temsil edilememektedir. Bu durum siyaset mekanizmasına karşı bir güvensizlik yaratarak katılımcı demokrasiyi olumsuz anlamda etkilemektedir (Çam, 1990: 493).

Temsilde adalet ilkesi, alınan oy sayısı ile orantılı olacak şekilde parlamentoda temsil olanağının sağlanması anlamında, nispi temsil esasına dayanan seçim sistemlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak zamanla, daha çok çoğunluğun iktidarıyla yönetile gelmiş toplumlarda, nispi temsil seçim sistemi uygulamalarına, baraj, kontenjan gibi, büyük partilerin lehine çalışan formüller bulunmuştur. Böylece nispi temsil esasına dayanan birçok seçim sistemi, çoğunluk seçim sistemlerinin özelliklerini içinde barındırmıştır. Kaçınılmaz bir geçiş süreci olarak nitelendirilen bu değişim ve dönüşüm Türkiye seçimleri ve seçim sistemleri tarihi için de geçerli olmuştur.

Türkiye'de çok partili hayata geçişle birlikte dillendirilmeye başlanan temsilde adalet, demokratik yönetim söylemi zamanla seçim sistemlerine yansıtılmıştır. Çoğunluk sisteminin doğurduğu adaletsiz

sonuçlar, siyasal yaşamda, sağlıklı kararların çıkmadığı bir kaos ortamını beslemiş, buna paralel olarak toplumsal tabandan tepkiler yükselmiştir. Bu noktada cumhuriyet döneminde ilk askeri darbe olarak kayıtlara geçen 27 Mayıs 1961 Askeri Darbesi'ni besleyen zımnı sebeplerinden biri de 1950, 1954 ve 1957 genel seçimlerinde uygulanan "liste usulü çoğunluk sistemi" ve bu sistem ile temsilde adalet mekanizmasının işletilememiş olmasıdır. Bu durum hiçbir şekilde demokrasiye kasteden cunta eylemlerini meşrulaştırmaz. Ancak sonraki yıllarda göz önünde bulundurulmuş bir ilke olmuştur. Bu acı tecrübeden sonra, 1961'den itibaren, çoğunluk sistemi terk edilerek nispi temsil sisteminin muhtelif biçimleri uygulanmaya başlanmıştır (Göksel ve Çınar, 2011: 14-20).

Temsilde adalet ilkesi, seçim sisteminin, teknik özellikleri bakımından, parlamentoda çoğulcu bir yapının inşa edilmesine olanak sağlayacak şekilde düzenlenmesiyle ortaya çıkan soyut ve anlamlı sonuç olarak belirtilebilir. Temsilde adaletin sağlandığı seçim sistemleri, ihtiva ettikleri özellikleri bakımında; çok partili bir sistemi teşvik ederken, çok sesliliğe uygun siyasal zeminin oluşması, dolayısıyla siyasetin gayri meşru zeminlere kaymasını engellemesi anlamında ayrıca önem atfedilmesi gereken bir ilkedir (Yayla, 2001: 46).

1.2. Yönetimde İstikrar İlkesi

Mevcut paradigma kapsamında, liberal demokrasiye ve demokratik yönetimlere atfedilen anlam; "tarihin sonu" ifadesiyle, idealize edilerek alternatifsiz bir yönetim şekli olarak sunulmaktadır. Ancak, demokrasinin her zaman en iyiyi ortaya çıkardığı tezi tartışmalı olmasına karşın, neden tercih edilmesi gerektiği kısmen ikna edici tezlerle ileri sürülebilir (Sartori, 1996: 11). Alternatifi olmadığı için demokratik rejimi savunmak, var olan demokrasilerin eksikliklerini görmezden gelmeyi gerektirmediği gibi, demokratik ideallere yakınlaşma çabalarını da anlamsız hale getirmemektedir.

Demokrasi, toplumsal çatışma ve farklılıkları, iktidar ilişkilerini ortadan kaldırma iddiasında değil, bu farklılık ve çatışmalarla bir arada yaşamayı sağlayacak belli yol ve yöntemler geliştirmeye gayret eder. Ayrıca demokrasi var olmayanın, henüz elde edilemeyen peşinde olması anlamında, gerçekleşmiş bir durumdan ziyade, çok kere sancılı bir sürece tekabül etmektedir. Bu anlamda ulaşılmak istenen yönetim yapısı; birey hak ve özgürlükleri, sosyal-ekonomik eşitlik, fırsat eşitliği, şeffaf yönetim gibi kriterler anlamında çitanın yükseltilmesi şartıyla iyi toplum anlayışının, yöneten-yönetilen ilişkilerinde karşılığını bulmasıdır. Esasen bütün bunlar, demokrasinin bir arayış rejimi olduğunu kanıtlar niteliktedir (Melnik, 2006: 55-90).

Modern demokrasilerde seçim sistemleri, seçmen iradesinin parlamentoya yansıma derecesini, büyük oranda, etkilemekle birlikte, bu anlamda yegane kriter değildir. Ancak seçim sisteminin, demokratik yönetim biçimi ve değeri hakkında önemli bir parametre olduğundan söz edilebilir. Seçim sistemlerinin, göz önünde bulundurulmuş durumda oldukları iki temel ölçüt; temsilde adalet ve yönetimde istikrar olarak belirtilmektedir (Tunç, 1999: 173). Demokrasiye asıl anlam kazandıran ise; çoğunluğun iktidarını pekiştirmekten çok azınlıkta olanların haklarını korumayı garanti altına almasıdır. Bu anlamda sadece yönetimde istikrarın sağlanması demokrasinin yeter şartı olarak görülmemektedir.

Temsilde adalet ilkesi, seçmen eğilimlerinin adil bir biçimde parlamentolara yansıtılmasını, yönetimde istikrar ilkesi ise istikrarlı hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırmayı amaçlar. Özellikleri gereği, bir seçim sisteminde bu öğelerden birisi öne çıktığında diğeri arka planda kaldığı iddia edilmekle birlikte bu tezin genel geçer olmadığını da belirtmek gerekmektedir. Esasen güçlü hükümetlerin varlığı istikrarın yeter şartı olmadığı gibi, koalisyon hükümetlerinin varlığı da her zaman için istikrarsız bir yönetime işaret etmemektedir. Bu anlamda genel geçer bir kuralın olmadığını, gerek Türkiye gerek dünya siyasi tarihi, net bir şekilde ortaya koymuştur. Burada belirleyici olan; ilgili toplumda-devlette, demokrasi kültürünün ne derece benimsendiği meselesidir.

İstikrar, geniş manada düşünüldüğünde, düzen ve süreklilik unsurlarını, pozitif anlamda, ihtiva eden bir kavram olarak; siyasal sistemin, kaostan uzak, sürekli bir gelişme trendini takip ettiği ya da en azından, ilgili ülkenin, ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda bir geriye gidişe yönelmediğine işaret etmektedir. Bu anlamda siyasal süreçte kesintilerin olmaması ve siyasal sistemin temel dinamiklerini değiştirmek isteyen önemli siyasal güçlerin bulunmaması durumu için de kullanılmaktadır (Yavaşgel, 2004: 145). Yönetimde İstikrar kavramı, daha dar anlamda ele alındığında ise; genel seçimlerin sonuçları itibarıyla, güçlü iktidarların oluşmasına ve bu iktidarın aynı zamanda muktedir³ olmasını ifade etmektedir.

³ Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne, II. Meşrutiyet tarihinden iki binli yıllara iktidarı hukuken elinde bulunduran erk, çoğu kez, iktidara fiilen sahip olamamış, muktedir olamamıştır. Bu durum, "bürokratik oligarşi", "askeri vesayet" gibi kavramsallaştırmalarla, demokrat çevrelerce, çokça eleştirilmiştir. Bu konuyla ilgili, özellikle Merhum Başbakan Adnan Menderes'in

Dünya genelinde demokrasiyle yönetilen birçok ülkede dahi iktidarlar statükoyu korumak ve toplumsal baskıyla ortaya çıkan değişiklikleri engellemek veya yavaşlatmak eğilimindedirler. Bu anlamda statik bir durum bazen yönetimde istikrarla eşdeğer sayılabilmektedir. Yönetimde istikrar kavramıyla ilgili bir diğer yanlış ise; istikrarın sadece ekonomik göstergelere indirgenmesidir. Zira ülkenin güçlü bir ekonomiye sahip olması; ilgili ülke yönetiminde istikrarın sağlanması için, gerekli olmakla birlikte yeter şart değildir. Bu anlamda, toplumun, yönetim yapısı, sahip olduğu kaynakların bölüşüm şeklinin belirleyici olduğu vurgulanmalıdır. Gerçek anlamda yönetimde istikrar sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik göstergelerin pozitif yönde değişmesiyle sağlanacaktır.

2. 14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri Öncesinde Yaşanan Siyasi Gelişmeler

Osmanlıdan günümüze, siyasal hayat grafiğine bakıldığında, birçok kırılma noktasının olduğu görülmektedir. 1950 yılında yapılan genel seçimler ve Demokrat Parti'nin iktidarı devralması bu kırılma noktalarından biridir. 1950 yılında, Demokrat Parti'yi iktidara taşıyan süreci ve Türkiye'deki siyasi durumu daha iyi anlayabilmek için söz konusu sürecin tarihsel arka planına bakmak gerekmektedir. Bu dönemde, ulusal ve uluslararası anlamda bazı önemli siyasi gelişmeler neticesinde, adım adım Demokrat Parti iktidarına doğru gidilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında, otoriter ve totaliter rejimlerin saygınlık kaybetmesi, Türkiye Cumhuriyeti ve SSCB arasında yaşanan gerilim, Truman Doktrini, Kuzey Atlantik İttifak Örgütü (NATO) ve Avrupa Konseyi'nin kurulması, Türkiye'nin 8 Ağustos 1949 tarihinde Avrupa Konseyi'ne kabul edilmesi ve NATO'ya katılmak için başvuruda bulunması bu dönemde, uluslararası anlamda, en önemli siyasi gelişmeler olarak gösterilmektedir (Koçak, 2003: 210-211).

Şüphesiz, uluslararası arenadan yaşanan siyasi gelişmeler, ülke içindeki politikaları da etkileyecektir. Bu anlamda, 1946 ile 1950 yılları arasında, Türkiye iç siyasetindeki hızlı değişim ve dönüşüm, dış gelişmelerden bağımsız değerlendirilemez. 1950 genel seçimleri öncesinde bu politik tutum değişikliğinin bir takım sebepleri vardır. Zira Soğuk Savaş'ın başlangıcında, Türkiye'nin dış dokunuş bir takım politikalarla, tarafını net olarak ortaya koyması gerekecektir. Özellikle tercih edilen taraf, ABD ve Avrupa olduğu kesinleşince, içerde atılacak adımlarla, bu tercihin bütün dünyaya kanıtlanması gerekecektir.

1946 yılında çok partili siyasal hayata geçilmiş, Demokrat Parti'nin yurt genelinde örgütlenmesinin önünde engeller kaldırılmıştır. 10 Mayıs 1946 tarihinde, CHP'nin 2. Olağanüstü Kurultayı toplanmış ve CHP'nin çok partili siyasal hayata uyum sağlayacak bir takım politikalar geliştirilmiştir. Kongrede, İsmet İnönü'nün teklifiyle, parti tüzüğünde gerekli bazı değişiklikler yapılarak, İnönü'nün "değişmez genel başkan" ve "milli şef" unvanları kaldırıldı. Bu kongreden sonra CHP'de, Mustafa Kemal Atatürk döneminde başlayan "değişmez genel başkanlık" geleneğine son verilmiştir. Bundan sonraki süreçte CHP Genel Başkanı, dört yılda bir yapılacak parti kurultayında serbest seçim yoluyla belirlenecektir. 1946 genel seçimleri bu ılımlı siyasi gidişi olumsuz etkilemiştir. Recep Peker hükümeti ve Demokrat Parti milletvekilleri arasında sert tartışmalar yaşanmıştır. Bunu üzerine Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bizzat devreye girerek partiler üstü bir tavırla sorunu çözmeye girişmiştir. Bu çabaların sonunda 12 Temmuz Bildirisi ortaya çıkmıştır. İsmet İnönü ve Celal Bayar'ın bu dönemde uzlaşmacı bir politika sürdürdükleri ve bu uzlaşma ile 1950 genel seçimlerine gidildiği söylenebilir (Koçak, 2013: 181-192).

3. 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerine Katılan Siyasi Partiler

Bir ülkede demokrasi kurallarının işleyebilmesi için, özgür ve adil seçimlerin belirli aralıklarla uygulanması temel şarttır. Aynı zamanda bu seçimlerde, hukuki anlamda eşit şartlarda yarışan birden çok siyasi parti olmalıdır. Bu noktada 1950 genel seçimlerinin önemle üzerinde durulması gerekmektedir. Bu dönemde toplamda on bir parti, siyasi faaliyetlerine devam etmektedir. Bunlar; Cumhuriyet Halk Partisi, Milli Kalkınma Partisi, Millet Partisi, Demokrat Parti, Türk Muhafazakâr Partisi, Sosyal Adalet Partisi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Yükselme Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Yalnız Vatan İçin Partisi şeklindedir. Cumhuriyet tarihinde ilk defa birden çok siyasi partinin katılmış olduğu 1950 genel seçimlerine Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Millet Partisi ve Milli Kalkınma Partisi katılmıştır. CHP ve DP yurt genelinde, MP 22 ilde, MKP ise sadece İstanbul'da seçimlere katılmıştır (Çolak, 2002: 791).

3.1. Cumhuriyet Halk Partisi

Milli Mücadele zaferi sonrasında, Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Birinci Grup, yurt genelinde siyasi örgütlenmeye girişmiş ve 28 Haziran 1923'te yapılan seçimlere tek liste ile girerek biri dışında bütün milletvekilliklerini elde etmiştir. Bu durum aynı zamanda itilafçıların sonu ittihatçıların, daha doğrusu

"biz iktidar olduk ama muktedir olmadık..." açıklamasına çokça vurgu yapılır. Burada muktedirlikten kastedilen elbette ki; iktidarın keyfi bir müdahalesi değil, demokrasi ve hukuk devletinin sağladığı yasal hakları ve sorumlulukları yerine getirme kudretidir.

Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin, zaferi anlamına geliyordu. Lozan Antlaşması ile birlikte, BMM'de başlayan yoğun tartışmalar üzerine Mustafa Kemal Paşa, 9 Eylül 1923'te "Dokuz Umde" adı verilen siyasi programı ilan etmiştir. 11 Eylül 1923'te Halk Fırkası resmen kurulmuş oldu. Partinin kuruluş tarihi simgesel değeri olduğu için 9 Eylül olarak geçer. HF'nin kurucuları, Celal (Bayar), Refik (Saydam), Münir Hüsrev (Göle), Saffet (Arıkan) Genel Yönetim Kurulu Üyeleri arasındadırlar. Fethi (Okyar) ve Refik (Koraltan) da Meclis Grubunda idari görevler üstlenmişlerdir. 11 Eylül 1923'te yapılan seçimle Halk Fırkası Genel Başkanlığı'na Mustafa Kemal Paşa getirildi. Partinin ilk genel sekreteri ise Recep Peker'dir (Koçak, 2013: 130-134). 29 Ekim 1923'te cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte, Mustafa Kemal Paşa ilk cumhurbaşkanı, İsmet Paşa ise ilk başbakan seçilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra ise CHP'nin başına İsmet İnönü geçmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yasal siyasi partisi olan CHP 1923 ile 1950 yılları arasında kesintisiz olarak iktidarı elinde bulundurmıştır. İstiklal mahkemelerinden milli şeflik dönemindeki uygulamalara bugün dahi siyasi ve akademik çevrelerce çokça eleştiriye hedef olan CHP, cumhuriyetin kurumsallaşmasında en temel parti-kurum rolünü icra ettiği söylenebilir. 1923, 1927, 1931, 1935, 1939, 1943 ve 1946 genel seçimleri sonucunda CHP'nin tek parti olarak iktidarı elinde bulundurmuş, 1950 genel seçimlerinde ise iktidarı DP'ye devretmiş ancak Türk siyasi hayatındaki mevcudiyetini korumuştur. CHP'nin 1950 genel seçimlerinde aldığı oy oranı % 39,6 olmasına rağmen TBMM'ye 69 milletvekili gönderebilmiştir.

3.2. Demokrat Parti

7 Haziran 1945 tarihinde, Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından imzalanarak CHP grubuna verilen Dörtlü Takrir aynı zamanda DP'nin kurulması için başlayan sancılı sürece işaret etmektedir⁴. Bunu takip eden 11 Haziran 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Yasası ve 9 Temmuz 1945'te Ormanların Devletleştirilmesine İlişkin Orman Kanunu'nda Değişiklik gibi yasal düzenlemelere karşı muhalif sesler yükselmeye başlamıştır. CHP içinden yükselen bu muhalif sesler, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de, "müsaadesiyle" esasen çok da radikal olmayan bir muhalefet partisine dönüşmüştür. Zira dörtlü takriri veren isimlerin, laiklik karşıtı, irticai faaliyetlerden veya komünizmden yana olmamaları yeterliydi. Çünkü bahsi geçen kavramların, o dönem için, devletin kırmızıçizgisini oluşturduğu söylenebilir. Bu durum, DP'nin kurulduktan sonra muvazaa isnadı ile karşı karşıya kalmasına da neden olmuştur. Ancak 7 Ocak 1945 tarihinde DP'nin kurulmasıyla birlikte toplumun her kesiminden geniş bir destek almaya başlayacak ve bu suçlamanın yerini başka eleştiriler alacaktır (Çaylak ve Nişancı, 2009: 303-343).

İdeolojik olarak DP için bir tarihsel bağlantı aranacaksa II. Meşrutiyet dönemine, Ahrar Fırkası'ndan başlanarak, cumhuriyet döneminde Serbest Fırka'ya kadar kısmen bağlantı kurulabilir. DP'nin söylem ve politikalarına bakıldığında; demokrasi, liberalizm ve şahsi teşebbüs gibi talepler Prens Sabahattin'e kadar götürülebilir (Zürcher, 2003:48).

Celal Bayar genel başkanlığında teşkilatlanılan DP, 21 Temmuz 1946 tarihindeki genel seçimlere katılmış ancak henüz yurt genelinde teşkilatlanamadığı için ancak 64 sandalyeyi almaya hak kazanmıştır. 465 milletvekilinin 395'ini CHP almış, 6 milletvekili ise Bağımsız olarak TBMM'de temsil hakkı elde etmiştir. 1946 ile 1950 yılları arasında Şerif Mardin'in deyişiyle "çevreyi" temsil eden DP yurt genelinde teşkilatlanarak önemli bir toplumsal taban kazanmıştır. Ayrıca, bir taraftan 1946 genel seçimlerinde haksızlığa uğrayan, mağdur edilen taraf olduğunu dile getirirken diğer taraftan kendi içindeki radikal eğilimleri törpüleyerek son derece pragmatik bir politika izlemiş böylece iktidara giden yolun taşlarını dizmiştir (Mardin, 1991: 57-58). Nitekim 1950 genel seçimlerinde, % 55,2 oranında oy alarak TBMM'ye 416 milletvekili göndermeyi başarmıştır. Bu başarı "beyaz devrim" olarak siyasi literatürdeki yerini almıştır.

3.3. Millet Partisi

Millet Partisi, dörtlü çekirdeğin aksine daha radikal tutumları gerekçesiyle, DP'den ihraç edilen milletvekilleri tarafından, 20 Temmuz 1948'de kurulmuştur. MP, Osman Bölükbaşı, Mareşal Fevzi Çakmak, Yusuf Hikmet Bayur, Mustafa Kentli, Osman Nuri Köni, gibi etkili isimler tarafından kurulduğu için

⁴ Dörtlü Takrir (Dörtlü Önerge), CHP'li dört milletvekili tarafından imzalanan ve 7 Haziran 1945 tarihinde CHP grubuna sunulan, ancak İ. İnönü tarafından "CHP Meclis Grubuna değil TBMM'ye sunulmalıdır" gerekçesiyle reddedilen metindir. Demokrasi talep paketi olarak özetlenebilecek olan önerenin içeriğinde; çok partili siyasi hayat, serbest ve adil seçimlerin yapılması, üniversitelere özerklik verilmesi, tek dereceli seçim sisteminin uygulanması, yürütmenin CHP'nin tüzel hamiliğinden çıkarılması gibi son derece makul öneriler vardır. Menderes ile Köprülü Vatan gazetesinde muhalif yazılar yazmaya başlayınca 21 Eylül 1945'te CHP'den ihraç edildiler. Bu duruma tepki gösteren Refik Koraltan da daha sonra partiden ihraç edildi. Celal Bayar ise tepkisini, hem milletvekilliğinden hem de partiden istifa ederek göstermiştir. 1946 genel seçimlerinden sonra bu önerenin içeriğindeki taleplerin tamamı CHP tarafından 12 Temmuz Bildirisi veya Beyannamesi (12 Temmuz 1947) ile siyasi hayatta karşılık bulacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Metin Toker, Tek Partiden Çok Partiye, Milliyet, İstanbul, 1970.

gündem yaratmayı başarabilmiştir. Partinin fahri başkanı Fevzi Çakmak olurken, ilk genel başkanı ise Yusuf Hikmet Bayur olmuştur (Zürcher, 2013: 312-372). MP esasen eleştiri temelinde kurulan bir siyasal örgütlenmenin adı olmuştur. CHP'nin din ve laiklik anlayışına, milli şef politikalarına şiddetle karşı çıkmakta, DP'yi muvazaa parti olmakla suçlamaktadır. CHP'nin devletle bütünleşmesine karşı çıkan MP, altı okun anayasadan çıkarılmasından liberal bir iktisat politikasının izlenmesine kadar birçok politikası, mevcut sistemin politikasıyla tezatlık teşkil etmekteydi.

14 Mayıs 1950 genel seçimlerine Yusuf Hikmet Bayur başkanlığında katılan MP ülke genelinde % 3.11 oranında oy alarak, sadece Kırşehir ilinden Osman Bölükbaşı'nı TBMM'ye gönderebilmiştir. Laikliğe aykırı politikalar ürettiği suçlamasıyla Ankara 3. Sulh Ceza Mahkemesi'nde açılan dava neticesinde "*dini esasa dayanan ve gayesini saklayan bir cemiyet olduğu*" sonucuna varılarak, MP 27 Ocak 1954'te kapatılmıştır. DP iktidarı döneminde alınan bu kapatma kararı, tek parti dönemindeki uygulamaları hatırlatmış, geçmişte mağdur edilen muhalefetin, iktidara sahip olduktan sonra mağrurlaştığının ve muhalif olana tahammülsüzlüğün bir göstergesi olmuştur (Çaylak ve Nişancı, 2009: 303-343).

3.4. Milli Kalkınma Partisi

18 Temmuz 1945 tarihinde kurulup, Eylül 1945 itibarıyla çalışmalarına başlayan MKP, 1920 -1923 yılları arasında, birinci dönem TBMM'de ikinci gruptan Hüseyin Avni Ulaş ve Cevat Rifat Atilhan gibi isimler yer almaktaydı. MKP, demokrasi standartlarını yükseltmek amacıyla Nuri Demirağ başkanlığına kurulmuş 1946 ve 1950'de yapılan genel seçimlere katılmıştır. Ancak kayda değer bir varlık gösteremeyen parti, 28 Mayıs 1958'de genel kurul toplanmadığı için kendiliğinden son bulmuştur (Koçak, 2013: 183).

4. 14 Mayıs 1950 Genel Seçim Sonuçları

Seçim dönemi Türkiye nüfusu 20 milyon 947 bin 188 olarak kayıtlara geçmiştir. Seçimlere katılım oranı % 89,3 şeklinde gerçekleşmiştir. Toplam seçmen sayısı 8 milyon 905 bin 743, oy kullanan seçmen sayısı 7 milyon 953 bin 85 olmuştur. DP'nin 1950 seçimini kazanmasıyla İsmet İnönü cumhurbaşkanlığından ayrılmıştır. 22 Mayıs 1950'de Celal Bayar yeni cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Celal Bayar'ın talebi üzerine, Adnan Menderes Başbakan, DP'nin kurucularından Fuat Köprülü Dışişleri Bakanı, Refik Koraltan ise Meclis Başkanı olmuşlardır. Millet Partisi sadece Kırşehir'den Osman Bölükbaşı'nı vekil olarak TBMM'ye gönderebilmiştir. DP ise 46 ilde tamamen kazanmış, 10 ilde ise kısmen kazanmıştır. CHP'nin tamamen kazandığı il sayısı ise 8 ile sınırlı kalmıştır.

Gerçekten de eşit koşullar altında gerçekleşmeyen 21 Temmuz 1946 genel seçimleri, Demokrat Partililerce hiçbir zaman meşruiyete sahip olmamıştır. Eleştirilerin yoğunlaştığı en önemli nokta, mevcut seçim sisteminin ortaya çıkardığı adaletsizlik olmuştur. 1946 genel seçimlerine uygulanan seçim yasalarının istikrar odaklı olması, siyasi partilerin aldıkları oy oranlarının TBMM'ye yansımaları etkilemiştir. Esasen seçim esnasında bir takım şaibeli durumların ortaya çıkmasıyla başlayan tartışmalar temsilde adaletin zedelendiğinin oy oranları ve rakamlarla ortaya çıkmış olması DP kanadında sert bir muhalefeti de beraberinde getirmiştir. DP bu tepkisini en somut olarak 14 Mayıs 1950 genel seçimlerine kadar yapılan mahalli ve ara seçime katılmayarak göstermiştir. 1946 genel seçimlerinde yaşanan tartışmaların tekrar yaşanmaması için 16 Şubat 1950'de 5545 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu çıkarılmıştır. Buna göre genel seçimler, tek dereceli, çoğunluk yöntemine göre, genel, eşit, gizli oyla yapılır (Koçak, 2003: 182). Oylar serbestlik ve kişisellik ilkesine uygun kullanılacaktır. Seçimler yargının denetimi ve gözetimi altında yapılacaktır. Seçimlerde söz konusu anlaşmazlıklar, özel yargı mercilerince giderilecek, oyların sayım ve dökümü açık bir şekilde yapılacaktır (Zürcher, 2003:48).

14 Mayıs 1954 genel seçimlerinde "liste usulü çoğunluk sistemi" kullanılmıştır. Bu sistem temsilde adalet anlamında en uçta bulunan bir sisteme tekabül etmektedir. 1946 genel seçimlerinde CHP lehine işlemiş ve CHP hak etmediği bir çoğunlukla TBMM'de temsil yetkisine sahip olmuştur. 1946 ve 1950 yılları arasında DP içinde çıkan MP'nin sert muhalefetinin arka planında da esasen bu sistemin yarattığı rahatsızlık vardır. Nitekim 1946 genel seçimlerinin yanı sıra 1950, 1954 ve 1957 genel seçimlerinde de uygulanacak olan bu seçim sistemi, 1950 genel seçimlerinde eskinin mağruru olan CHP'yi mağdur edecektir. Bu noktada Türkiye'deki iktidar ve muhalefet kültürü açısından çıkarılması gereken çok önemli bir dersin olduğu düşünülmektedir. Daha önce seçim sisteminin adaletsizliğini dilinden düşürmeyen DP'li milletvekilleri iktidara geldikten sonra bu adaletsiz seçim sistemi aracılığıyla TBMM'de hak etmedikleri yüksek oranlarda temsil hakkı elde etmişlerdir. Esasen 27 Mayıs 1960 askeri darbesine giden yolda temsilde adaleti görmezden gelerek sadece yönetimde istikrar odaklı bu seçim sisteminin büyük bir payı olduğu söylenebilir.

Yukarıda bahsi geçen durumun 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde, DP'nin aşkın temsilini rakamlarla göstererek durumu daha anlaşılır kılmak gerekirse; DP %55,2 oranında oy almışken TBMM'de temsil oranı %85,42 olmuştur. Böylece % 30,22 oranında bir aşkın temsil durumu ortaya çıkmıştır. Ayrıca adaletli bir oy

dağılımı söz konusu olsaydı DP, 416 milletvekili yerine yaklaşık 268 milletvekilini TBMM'ye göndermiş olacaktı. Bu aynı zamanda CHP ile birlikte ülkeyi yönetmek anlamına gelecekti.

1950 genel seçim sonuçlarının CHP açısından anlamına bakıldığında; CHP, seçimlerde %39,6 oranında oy almışken TBMM'de temsil oranı %14,16 şeklinde düşmüştür. Böylece % 25,44 oranında bir eksik temsil durumu ortaya çıkmıştır. Ayrıca adaletli bir oy dağılımı söz konusu olsaydı CHP, 69 milletvekili yerine yaklaşık 194 milletvekilini TBMM'ye göndermiş olacaktı. Bu aynı zamanda CHP'nin DP ile birlikte ülkeyi yönetmek anlamına gelecekti. Ve belki de 1950 ile 1960 yıllarında yaşanan kutuplaşmanın yerini siyasette adalet ve tutarlı bir demokratlığın-demokrasinin yeşermesine uygun zemin hazırlanmış olacaktı.

Tablo 1: 14 Mayıs 1950 Genel Seçim Sonuçları⁵

Siyasi Partinin Adı	Aldığı Toplam Geçerli Oy Sayısı	Çıkardığı Milletvekili Sayısı	Aldığı Oy Oranı (%)	TBMM'de Temsil Oranı (%)	Aşkın-Eksik Temsil Oranı (%)
DP	4.391.694	416	55,2	85,42	+ 30,22
CHP	3.148.626	69	39,6	14,16	- 25,44
MP	368.537	1	4,6	-----	- 4
BAĞIMSIZLAR	44.537	1	0,6	-----	-----

Seçim Tarihi: 14.05.1950
Toplam Milletvekili Sayısı: 487
Toplam Kayıtlı Seçmen Sayısı: 8.905.743
Oy Kullanan Seçmen Sayısı: 7.953.085
Katılım Oranı: % 89,3
Seçim Sistemi: Liste Usulü Çoğunluk Seçim Sistemi

Sonuç ve Değerlendirme

Hem bireysel hem de toplumsal anlamda, her seçim bir başlangıçtır. Dolayısıyla siyasi seçimler, aynı zamanda toplum geleceği için bir işaret fişeği niteliği de taşımaktadır. Cumhuriyet tarihi boyunca yapılan yerel, genel ve ara seçimlerden, gelecek için bir ders çıkarılması ve bu çıkarımların sonraki seçimlerde kullanılması adaletli ve istikrarlı bir toplum-devlet yönetimi adına önemlidir. Bu noktada 14 Mayıs 1950 genel seçimleri sonrasında dikkat edilmesi gereken, bir takım hayati hususlar güncelliğini korumaktadır. Bu seçimler sonrasında, temsilde adalet mekanizmasının işletilmediği bir parlamento yapısının, uzun vadede siyasal istikrarı var edemediği gözlemlenmiştir. Böylesi uygulamalar toplum tabanında bir takım rahatsızlıkları, kutuplaşmaları artırır mahiyettedir. Sartori, yönetimde istikrar kavramı için "Hükümet istikrarı, kendi başına yanlış dolu bir kavramdır" ifadesini kullanmıştır. (Sartori, 1997: 152). 1950 ile 1954 yılları arasında hükümet istikrarı sağlanmış olmakla birlikte, zedelenen temsilde adalet ilkesinin de etkisiyle, siyasal istikrarın kurumsallaşmadığı ancak hükümet istikrarının varlığı birçok alanda hissedilmiştir. Böylece 1950 genel seçimler sonucunda çıkarılması gereken en önemli ders çıkarılamamış, daha sonraki yıllarda bu yanlış defalarca tekrar edilmiştir. 1954, 1957 genel seçimleri ve en nihayetinde günümüzde %10 barajlı d'Hondt seçim sisteminin ortaya çıkardığı sonuçlar aynı şekilde temsilde adaleti yönetimde istikrara feda eder nitelikte olmuştur. Burada özellikle üzerinde durulması gereken siyasal patoloji, mağdur edilen muhalefetin iktidarı eline alınca ölç alma duygusuyla hareket ederek tutarlı davranmadığı gerçeğidir. Bu siyasal ilkesizlik, Türk siyasal hayatında iktidara sahip olan sağ ve sol partilerin ortak noktası olmuştur. Bu noktadaki bir diğer paradoks ise; salt yönetimde istikrar odaklı seçim sistemi formüllerinin kısa vadede başarılıymış gibi bir görüntü sunmasıdır. Oysaki adalet ilkesinin görmezden geldiği devlet yönetimlerinde, uzun vadede istikrarsızlık kaçınılmaz bir sonuç olmaktadır.

16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum neticesinde, Anayasanın 18 maddesinde değişiklik yapılmış böylece parlamenter hükümet sisteminden cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişin yasal alt yapısı hazırlanmış ve bu minvalde çeşitli adımlar atılmıştır. 2019 yılında, cumhurbaşkanlığı seçimi ve genel seçimlerin birlikte yapılmasıyla birlikte ise bu geçiş süreci tamamlanmış olacaktır. Yasama ve yürütme erklerinin sert bir şekilde ayrıldığı bu tabloya bakıldığında, istikrar odaklı seçim barajının birçok yönden

⁵ https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1950, Tabloda belirtilen ve metin içinde kullanılan veriler TBMM'nin ve http://www.ysk.gov.tr/ysk/Haberler/1950_1977.html, YSK'nun resmi internet sitelerinden alınmıştır. Ancak TBMM ve YSK verilerinin tam olarak örtüşmediği, bazı farklılıkların olduğu görülmüş bunun üzerine, daha ayrıntılı düzenlendiği ve benzerlik gösterdiği için, YSK ve TÜİK verileri kullanılmıştır (Erişim Tarihi: 10.04.2017).

anlamını yitirdiği görülmektedir. Yürütmenin tek ve sorumlu kanadı olarak cumhurbaşkanı, teorik olarak, esasen istikrarlı yönetimin teminatı olacaktır. Diğer taraftan büyük partilerin lehine işleyen % 10 barajlı bir seçim sistemi formülüne, parlamenter hükümet sisteminde olduğu şekliyle ihtiyaç kalmayacaktır. Bu anlamda seçim barajının %1 veya %2 gibi bir düzeye indirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Dolayısıyla, görece küçük siyasi partilerin de yer aldığı, temsilde adalet perspektifiyle oluşturulmuş, çoğulcu ve zengin bir parlamento yapısının, bugüne dek hiç olmadığı kadar gerçek bir “devlet-millet kaynaşmasına” zemin hazırlayacaktır. Çoğulcu bir parlamento yapısı siyasal tartışma, müzakere ve uzlaş-konsensus kültürünün gelişmesine katkıda bulunarak sosyal ve siyasal sorunlara kalıcı çözümler bulunmasını da beraberinde getirecektir.

Seçim sistemlerinin iki temel işlevi olarak belirtilen, “Temsilde Adalet” ve “Yönetimde İstikrar” ilkelerinin bir arada olamayacağı şeklinde genel bir kanı vardır. Ancak son dönemlerde, “Çoğunluk Esasına Dayalı Seçim Sistemleri” ve “Nispi Temsil Esasına Dayalı Seçim Sistemleri”nin harmonisinden oluşan “Karma Seçim Sistemi”nin farklı modelleri bu genel kanının değişmesini sağlayacak düzeydedir. Zira “tek başına seçim sisteminin, bir ülkede adaleti veya istikrarı sağladığı” şeklinde determinist bir çözümleme de sağlıklı olmayacaktır. Bu anlamda siyasi parti yönetim kadrolarının, sıkı bir iletişim platformunda, topluma örnek olma sorumluluğu bilinciyle uzlaş kültürünü inşa etmeleri gerekmektedir.

Esasen seçim sistemleri değerlendirilirken; teknik uygulamalar içinde boğulmanın değil, ilgili sistemlerin orijinlerine, temel felsefelerine, yönelik çözümlenmeler yapmak daha isabetli olacaktır. Bu anlamda, seçim sistemlerinin, “her bireyin bir dünya olduğu” gerçeğinden hareketle, çoğulcu demokrasi anlayışının gereklerine uygun şekilde düzenlenmeleri ve uygulanmaları yerinde bir tercih olacaktır. Bu tarz bir seçim sistemine atfen, kısa vadede, “yönetimde istikrarın sağlanamayacağı” şeklinde eleştirilerin olması muhtemeldir. Ancak; uzun vadede, demokrasi kültürünün gelişmesine yapacağı doğrudan ve dolaylı katkılar; adaletli ve istikrarlı bir yönetim biçimini sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz (2012). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- ALBAYRAK, Mustafa (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- AKŞİN, Sina (2003). *Siyasal Tarih 1950-1960, Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908-1980*, (Hazırlayan: Sina Akşin), İstanbul: Milliyet Kitaplığı. ss. 215-227.
- AVCIOĞLU, Doğan (1976). *Türkiye'nin Düzeni, Dün Bugün Yarın*, Birinci Kitap, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- AVCIOĞLU, Doğan (1978). *Türkiye'nin Düzeni, Dün Bugün Yarın*, İkinci Kitap, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- AYŞAN, Erhan (2016). *Bilimsel Makale ve Tez Yazımı*, Ankara: Nobel Tıp Kitapevi.
- ÇAM, Esat (1990). *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: Der Yayınları.
- ÇAYLAK, Âdem ve NİŞANCI Şükrü (2009). “Türkiye’de Çok Partili Siyasal Sürece Giriş Demokrasiye Geçiş mi Siyasal Rejimin Restorasyonu mu? (1946-1950)”, *Türkiye'nin Politik Tarihi*, (Ed: Â. Çaylak, C. Göktepe, M. Dikkaya ve H. Kapu), Ankara: Savaş Yayınevi, ss. 303-345.
- ÇAVDAR, Tevfik (2008). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*, Ankara: İmge Kitapevi.
- ÇAVDAR, Tevfik (2013). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1939-1950*, Ankara: İmge Kitapevi.
- ÇOLAK, Filiz (2002). “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950)”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss. 791.
- DAHL, Robert A. (2010). *Demokrasi Üzerine*, (Çev: Betül Kadioğlu), Ankara: Phoenix Yayınları.
- GÖKSEL, Türkmen ve ÇINAR, Yetkin (2011). *Mevcut Seçim Sisteminin İyileştirilmesine Yönelik Sayısal Analizler ve Politika Önerileri*, Ankara: TEPAV Yayınları.
- GÖKTEPE, Cihat (2009). “Demokrat Parti Dönemi İç ve Dış Siyasal Gelişmeler, 1950-1960”, *Türkiye'nin Politik Tarihi*, (Ed: Â. Çaylak, C. Göktepe, M. Dikkaya ve H. Kapu), Ankara: Savaş Yayınevi, ss. 361-395.
- HEYWOOD, Andrew (2006). *Siyaset*, (Ed: B. Kalkan), (Çev: B. B. Özipek vd.), Ankara: Liberte Yayınları.
- KOÇAK, Cemil (2003). “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908-1980*, (Haz: S. Akşin), İstanbul: Milliyet Kitaplığı, ss. 127-122.
- KÖKER, Levent (2017). *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- LEWİS, Bernard (2007). *Demokrasinin Türkiye Serüveni*, (Çev: H. Aydoğan ve E. Erment), İstanbul: YKY.
- MARDİN, Şerif (1991). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- MELNİK, Stefan (2006). *Özgürlük, Refah ve Demokrasi Mücadelesi*, (Çev: Atilla Yayla), Ankara: Liberte Yayınları.
- ÖZBUDUN, Ergun (2011). *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ÖZDEMİR, Hikmet (2003). “Siyasi Tarih 1960-1980”, *Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908-1980*, (Haz: S. Akşin), İstanbul: Milliyet Kitaplığı, ss. 227-297.
- SARTORİ, Giovanni (1996). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çev: M. Turhan ve T. Karamustafaoğlu), Ankara: Yetkin Yayınları.
- SARTORİ, Giovanni (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği*, (Çev: E. Özbudun), Ankara: Yetkin Yayınları.
- ŞENEL, Alaeddin (2006). *Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Dönüşüm*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- TİMUR, Taner (2003). *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara: İmge Kitapevi.
- TOKER, Metin (1970). *Tek Partiden Çok Partiye*, İstanbul: Milliyet Kitaplığı.
- TUNÇ, Hasan (1999). *Anayasa Hukukuna Giriş*, Ankara: Nobel Kitapevi Yayınları.
- TÜİK, *Milli Tεκekilleri Genel Seçimleri 1923-2011*, Yayın No: 3685, <http://www.tuik.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 01.07.2017).
- TBMM resmi internet sayfası, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1950, (Erişim Tarihi: 10.07.2017).
- YAVAŞGEL, Emine (2004). *Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum*, Ankara: Nobel Yayınları.
- YAYLA, Atilla (2001). *Demokrasiyi Koruma Kılavuzu*, Ankara: Liberte Yayınları.
- ZÜRCHER Eric Jan (2003). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.